

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ
Υφηγητοῦ τοῦ Δημοσίου, Ἰδιωτικοῦ βίου
καὶ Πολιτισμοῦ τῶν Βυζαντινῶν

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΝΩΣΙΝ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΕΘΙΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Τοῦ ὁσίου Μελετίου τοῦ νέου (1035 - 1105) συνέγραψαν τὸν βίον οὐχὶ πολὺ μεταγενεστέρως τοῦ θανάτου του, ἥτοι περὶ τὸ μέσον περιῖπου τοῦ δωδεκατοῦ αἰῶνος, ὁ Νικόλαος ἐπίσκοπος Μεθώνης καὶ ὁ Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος.

Ἀμφότερα τὰ κείμενα ταῦτα ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ V. Vasiljevskij¹, εἶτα δὲ ἐκ τῆς ἐκδόσεως τούτου ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου μετὰ διορθώσεών τινων ἐν τῷ κειμένῳ, οὐχὶ πασῶν ἐπιτυχῶν, καὶ μακρᾶς εἰσαγωγῆς περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ ὁσίου Μελετίου ὡς καὶ τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς τῶν βίων τούτων².

Ὁ ὁσιος Μελέτιος, ἀκμάσας κυρίως κατὰ τὸ δεύτερον ἡμίσυ τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος († 1105), ἀπῆλθεν ἐκ τῆς γενετείρας του, τῆς Μονταλάσκης τῆς Καππαδοκίας, καὶ ἦλθε διὰ μέσου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνθα ἐκάθη μοναχός, εἰς τὴν Βοιωτίαν ὅπου ἐγκατεστάθη πρὸς ἄσκησιν τοῦ

1. «Νικολάου ἐπισκόπου Μεθώνης καὶ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου συγγραφέων τῆς IB' ἑκατονταετηρίδος, Βίοι Μελετίου τοῦ νέου ἐκδιδόμενοι ὑπὸ Βασιλείου Βασίλειου μετὰ προλόγου καὶ ρωσικῆς μεταφράσεως», Συλλογὴ Ὁρθοδόξου Παλαιστινῆς Ἑταιρείας, τόμ. VI, τεύχ. Β', Πετροῦπολις 1886, σελ. XL + 164. — Ἐν σελ. I - XL εἰσαγωγὴ περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ ὁσίου Μελετίου.

2. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Ἑλλάδι. Β' Ὁ ὁσιος Μελέτιος «ὁ νέος» (περ. 1035 - 1105), Ἐν Ἀθήναις 1935, σελ. 91. (Εἰσαγωγὴ, σ. 5 - 33. Α' «Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Μελετίου τοῦ ἐν τῷ ὄρει τῆς Μυσιπόλεως ἀσκήσαντος, συγγραφῆς παρὰ Νικολάου ἐπισκόπου Μεθώνης», σ. 34 - 66. — Β' «Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Μελετίου τοῦ νέου ἐκτεθεὶς παρὰ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου», σ. 67 - 91).

Ἡ ἀνωτέρω εἰσαγωγὴ τοῦ Χρυσ. Παπαδοπούλου μετὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου Μελετίου ἐξεδόθη τὸ δεύτερον τῷ 1949 ὑπὸ τὸν τίτλον: Χρυσοστόμου Α. Παπαδοπούλου, Ὁ ἅγιος Μελέτιος ὁ νέος. Ἐκδόσις δευτέρα μετὰ προσθήκης τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἀγίου. Ἐπιμελεῖα Παναγιώτου Στυλ. Σπηλιοπούλου, Ἐν Ἀθήναις 1949, 8ον, σελ. 82.

βίου του ἐν τῷ εὐκτηρίῳ οἴκῳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου πρὸς νότον «τῆς Θηβῶν πόλεως ὡσεὶ σταδίους εἴκοσιν» ¹, τὸν ὁποῖον καὶ μετέτρεψεν εἰς μοναστήριον.

Μετὰ διαμονὴν ἐπὶ ἑτῷ ὀκτῶ εἰς τὸ παρὰ τὰς Θήβας μοναστήριον τοῦτο, ὁ ὁσιος Μελέτιος, ἐπειδὴ ἑσπερεῖτο ἡσυχίας διὰ τὸν μοναχικὸν ἐκεῖ βίον του ἕνεκα τοῦ συρρέοντος πρὸς αὐτὸν καθ' ἡμέραν πλήθους χάριν ἰάσεως ἐκ παντοίων παθήσεων ἢ καὶ εὐλογίας παρ' αὐτοῦ ², ἐγκατέλιπε τὸ μοναχικὸν τοῦτο ἐνδιαίτημά του καὶ κατέφυγε νοτιώτερον εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Μυουπόλεως ἢ Μυοπόλεως, ἥτοι ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Κιθαιρώνος καὶ δὴ παρὰ τὴν ἐν αὐτῷ σήμερον τοποθεσίαν Πάστρα ³ κειμένην Μονὴν τοῦ «Συμβούλου» ἢ «τὸ Σύμβολον» ⁴. Ἐκεῖ ἐζήτησε παρὰ τοῦ ἡγουμένου τῆς Μονῆς ταύτης τὴν ἄδειαν τῆς ἰδρύσεως πλησίον τοῦ μοναστηρίου λαύρας, εἰς ἣν προσήλθον ἔπειτα καὶ ἄλλοι μοναχοί ⁵, ὥστε αὕτη ἐντὸς ὀλίγου ἀνεπτύχθη εἰς μοναστήριον, τὸ ὁποῖον μετὰ τὸν θάνατόν του, τῷ 1105, ἐκλήθη ἀπ' αὐτοῦ, τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ κοινοβίου, Μονὴ τοῦ ὁσίου Μελετίου. Ἡ Μονὴ αὕτη συνέχισε τὴν δρᾶσιν της κατόπιν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας διατηρουμένη οὕτω μέχρι τῆς σήμερον ⁶.

Οἱ βιογράφοι τοῦ ὁσίου Μελετίου, ὁ Νικόλαος ἐπίσκοπος Μεθώνης καὶ ὁ Θεόδωρος ὁ Προδρόμος, συγγράψαντες ἑκάτερος, ὡς εἵπομεν, τὸν βίον τοῦ Μελετίου οὐχὶ πολὺ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἤντησαν πρὸς τοῦτο πληροφορίας περὶ τοῦ Μελετίου ἐκ συγχρόνων πρὸς αὐτὸν προσώπων, ἥτοι ἐκ συμμοναστῶν του ⁷ ἢ ἔκ τινων τοῦ πλήθους τῶν πλησιοχώρων ἢ τῶν ἐν τέλει, οἱ ὅποιοι εἶχον γνωρίσει τὸν ὅσιον Μελέτιον ἐκ τοῦ πλησίον ἢ εἶχον τύχει τῆς εὐλογίας αὐτοῦ.

1. Χρυσ. Παπαδοπούλου, "Ενθ' ἀν., σ. 37 (§ 4), σ. 38 (§ 5). Αἱ παραπομπαὶ εἰς τὸν βίον τοῦ ὁσίου Μελετίου τοῦ νέου γίνονται ἐνταῦθα εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ βίου ὑπὸ Νικολάου ἐπισκόπου Μεθώνης ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ, ὡς ἀνωτέρω, ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου.

2. Χρυσ. Παπαδοπούλου, "Ενθ' ἀν., σ. 47 (§ 10).

3. Ἀν. Κ. Ὁρλάνδου, Ἱστορία καὶ περιγραφή τῆς Ἱ. Μονῆς τοῦ ὁσίου Μελετίου, Ἐν Ἀθήναις 1931, σ. 4.

4. Χρυσ. Παπαδοπούλου, "Ενθ' ἀν., σ. 48 (§ 11 - 12) καὶ σελ. 14 - 15.

5. Αὐτόθι, σ. 27 καὶ 64 (§ 23).

6. Ἀν. Κ. Ὁρλάνδου, "Ενθ' ἀν., σ. 6. Χρυσ. Παπαδοπούλου, σ. 17 καὶ 28 ἐξ.

7. Χρυσ. Παπαδοπούλου, "Ενθ' ἀν., σ. 6 - 7. Ὁ Νικόλαος Μεθώνης ἀναφέρει (Χρυσ. Παπαδοπούλου, "Ενθ' ἀν., σ. 55 (§ 15)) τὸν μοναχὸν Ἰλαρίωνα, συμμοναστὴν τοῦ Μελετίου, ὁ ὁποῖος μετέδωκεν εἰς αὐτὸν πληροφορίας περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως γενικῶς τοῦ ὁσίου Μελετίου. «...τῷ πατρὶ (= Μελετίῳ) ἐν τῷ ὄρει καθ' ἡσυχίαν σχολάζοντι παρῆν μὲν τις αὐτῷ τηνικαῦτα τῶν εὐλαβεστέρων μοναχῶν καὶ συνήθων, Ἰλαρίων οὗτος, ἡ ζῶσα μέχρι καὶ νῦν τῶν θαυμασιῶν τούτων διήγησις».

Ὁ Νικόλαος ὁ Μεθώνης ἀναφέρει ρητῶς ὅτι συνέγραψε τὸν βίον τοῦ Μελετίου κατὰ τὸ τριακοστὸν ἔκτον ἔτος ἀπὸ τῆς ἐκείνου τελευτῆς¹ — περὶ τὸ ἔτος 1141 ὡς ὑποστηρίζουν ὁ Vasiljevskij καὶ ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος² — κατὰ πληροφροῦς ἐκ συγχρόνων, ὡς ἐλέχθη, τοῦ Μελετίου προσώπων.

Εἰς ἀμφοτέρους τοὺς βίους τούτους τοῦ ὁσίου Μελετίου ἀναφέρονται εἰδήσεις σπουδαίας σημασίας οὐ μόνον διὰ τὴν μοναχικὴν κατάστασιν ἐπὶ τῶν χρόνων του ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ μάλιστα ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Ἀττικῆς, ἀλλὰ προσέτι καὶ διὰ τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν καὶ διὰ ζητήματα διοικητικὰ καὶ ἄλλα τῆς περιοχῆς κατὰ τὸν δεῦτερον ἡμῖς τοῦ ἐνδεκάτου καὶ τὸ πρῶτον τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος.

Ἐκ τῶν εἰδήσεων τούτων ἐξετάζομεν κατωτέρω πληροφροῦς ἐκ τοῦ βίου τοῦ συγγραφέντος ὑπὸ τοῦ Νικολάου ἐπισκόπου Μεθώνης, ἡ ὁποία νομίζω ὅτι ἀναφέρεται εἰς κρατοῦν τότε ἐν Θήβαις δίκαιον ἐξ ἐθίμου περὶ τῆς κληρονομίας τῆς προικὸς εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς λύσεως τοῦ γάμου ἐκ τοῦ θανάτου τῆς συζύγου ἄνευ τέκνων. Οὕτως ὁ Νικόλαος ὁ Μεθώνης ἀναφέρει διήγησιν περὶ τοῦ κάτωθι γεγονότος ἐν ᾧ χρόνῳ ἀκόμη ὁ ὁσιος Μελέτιος ἐμόναζεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐγγὺς τῶν Θηβῶν.

«*Ἦδη δὲ καὶ τῶν χαριεστέρων ἡμῖν ἀρκτέον³ διηγημάτων. ἀνὴρ τις Θηβαῖος, εὐθαλεῖ περιουσίᾳ κατάκομος, τὴν θυγατέρα πρὸς γάμον ἀνδρὶ κατεγγυησάμενος, καὶ τὴν περιουσίαν εἰς προῖκα ταύτῃ καταγραφάμενος, ἔτι καὶ τὸν μέγαν ἠθέλησεν ὄλβον ταύτῃ χαρίσασθαι, τὴν τοῦ πανολβίου πατρὸς εὐχὴν. Προσελθὼν οὖν, ἔδεϊτο τοῦτον μετὰ πολλῆς τῆς θερμότητος, εὖξαι, λέγων, τίμιε πάτερ, εὖξαι ὑπὲρ τῆς ἐμῆς θυγατρὸς, ἵνα χρηστῆς τύχῃ τῆς μετὰ τοῦ ἀνδρὸς ᾧ καὶ ἤδη συναρμύζεται συμβιώσεως⁴ ὃ δὲ μακάριος, ὁ νέος ὡς ἀληθῶς Σαμουήλ, καὶ βλέπων τὰ ἐμπροσθεν, οὕτω⁵ πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο. εἰ τὰ συμφέροντα καὶ σὰν τῷ καὶ τῇ θυγατρὶ βούλει δρᾶν, ὑπέρθευ τοὺς γάμους μέχρι καὶ τὸν ἐφεστῶτα παρελθεῖν μῆνα⁶ τῆνικαῦτα γὰρ ἡ μὲν τῷ οἰκείῳ νυμφίῳ παρὰ ληφθῆσεται, σὺ δὲ οὐ ζημιωθήσῃ τὴν προῖκα. Ἐδέξατο τὴν συμβουλὴν ὁ Θηβαῖος καὶ τοῦ μηνὸς οὕτω παρελθόντος ἡ κόρη πρὸς τὸν τῶν παρθένων νυμφίον Χριστὸν ἐξέδήμησεν, ὃ δὲ καρπὸν τῆς*

1. Vasiljevskij, "Ενθ' ἀν., σ. IV. Ed. Kurtz, ἐν Byz. Zeitsch. 2 (1893) σ. 309 καὶ Χρυσ. Παπαδοπούλου, "Ενθ' ἀν., σ. 6, 51 (§ 13).

2. Vasiljevskij, "Ενθ' ἀν., σ. IV. Χρυσ. Παπαδοπούλου, "Ενθ' ἀν., σ. 6.

3. ἀρκτέον Vasilj., ἀρκτέων Παπδ.

4. οὕτω Vasilj., οὕπω Παπδ.

ὕπακοῃς τὴν μένουσαν εἰς αἰὲ δικαιοσύνην ἐκέρδισε, σ' ὁ ρ' ἰ σ' α' ς κ' α-
λ' ὡ ς κ' α' ἰ δ' ι' α' δ' ο' ὗ ς π' ἔ ν η' σ' ι' ν, ἃ τῇ θυγατρὶ καθυπέσχετο...»¹.

Ἐνταῦθα λέγεται ὅτι πλούσιός τις ἐκ Θηβῶν «εὐθαλεῖ περιουσίᾳ κατὰ-
κομος» ὑποσχεθεὶς τὴν θυγατέρα του εἰς γάμον καὶ συστήσας ὑπὲρ αὐτῆς
προῖκα, ἐνόμιζε καλόν, ὅπως πρὸ τῆς τελέσεως τοῦ γάμου προσέλθῃ μετὰ τῆς
κόρης του πρὸς τὸν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, πλησίον τῶν
Θηβῶν, μονάζοντα ὅσιον Μελέτιον καὶ ζητήσῃ τὴν εὐλογίαν καὶ εὐχὴν του
ὑπὲρ εὐτυχίας τῆς θυγατρὸς του ἐν τῷ ἐπὶ θύραις ἐγγάμῳ βίῳ της.

Ὁ ὅσιος Μελέτιος εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην τοῦ Θηβαίου, ἀντὶ εὐλογίας
πρὸς τὴν κόρην, προλέγει εἰς τὸν πατέρα ὅτι προτοῦ παρέλθῃ ὁ ἀρξάμενος
μὴν ἢ θυγάτηρ του θά ἔξῃ ἀποβιώσει καὶ συμβουλεύει αὐτόν, ὅπως, ἐὰν θέλῃ
τὸ ἴδιον συμφέρον του καὶ τὸ τῆς θυγατρὸς, ἀναβάλλῃ τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου,
ἵνα μὴ οὕτω ζημιωθῇ τὴν προῖκα, ἣν εἶχε συστήσει ὑπὲρ αὐτῆς.

Ὁ Θηβαῖος ἀνὴρ ὑπήκουσεν εἰς τὴν συμβουλὴν τοῦ Μελετίου, πρά-
γματι δὲ πρὸ τῆς παρελεύσεως τοῦ μηνὸς ἢ νεᾶνις ἀπεβίωσεν. Ὁ πατὴρ τότε
διένειμεν εἰς τοὺς πτωχοὺς τὴν προῖκα, ἣν εἶχεν ὑποσχεθῇ ὑπὲρ τῆς θυγα-
τρὸς του.

Ἡ συμβουλὴ αὕτη τοῦ ὁσ. Μελετίου πρὸς τὸν πλούσιον Θηβαῖον, ὅπως
μὴ προβῇ εἰς τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου, ἵνα μὴ ἐκ τοῦ θανάτου τῆς θυγατρὸς του
ἐντὸς προθεσμίας, ὡς ἐνταῦθα, δύο ἢ τριῶν ἑβδομάδων μετὰ τὴν στέψιν
αὐτῆς, ζημιωθῇ τὴν προῖκα, πιστεύω ὅτι ἀναφέρεται ἀσφαλῶς εἰς ἰσχύοντα
ἐν Θήβαις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τοῦ ὁσίου Μελετίου τοπικὸν ἔθιμι-
κὸν κανόνα δικαίου περὶ τῆς κληρονομίας τῆς προικὸς εἰς τὴν περίστασιν
τῆς λύσεως τοῦ γάμου ἔνεκα τῆς προαποβιώσεως τῆς συζύγου αἰτέκνου. Κατὰ
τὸν ἔθιμικὸν τοῦτον κανόνα δικαίου καὶ ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἰσχύον τότε ἐπὶ
τῆς προκειμένης περιπτώσεως ἐπίσημον δίκαιον τῆς Πολιτείας ὑπεισέρχεται
ἐνταῦθα κληρονόμος τῆς προικὸς, ἄγνωστον εἰς ποῖον ποσοστόν, ὃ ἐπιζῶν
σύζυγος.

Ὡς γνωστὸν κατὰ τὸ ἀρχαῖον ρωμαϊκὸν δίκαιον κύριος τῆς προικὸς εἰς
τὴν περιπτώσιν ταύτην καθίστατο ὁ σύζυγος². Ἡ ἄδικος αὕτη διάταξις ἤρχι-
σεν ἐκ λόγων ἐπεικειάς νὰ μεταρρυθμίζεται ἀπὸ τῆς κλασσικῆς περιόδου
τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου ὑπὲρ τοῦ προικοδότου καὶ τέλος εἰς τὸ Ἰουστινιανέιον
δίκαιον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου, ὡς τοῦτο εἶχε διαμορφω-

1. Χρυσ. Παπαδοπούλου, "Ενθ' ἀν., σ. 47 (§ 10).

2. Βλ. Γεωργ. Β. Πετροπούλου, Ἱστορία καὶ Εἰσηγήσεις τοῦ ρωμαϊκοῦ
δικαίου ὡς εἰσαγωγή εἰς τὸ ἰσχύον ἐν Ἑλλάδι ἀστικὸν δίκαιον καὶ εἰς τὸν ἀστικὸν
κώδικα, Ἀθῆναι 1944, σ. 1077 - 1079. Γεωργ. Σ. Μαριδάκη, Τὸ ἀστικὸν
δίκαιον ἐν ταῖς Νεαφαῖς τῶν βυζαντινῶν αυτοκρατόρων, Ἀθῆναι 1922, σ. 157.

θῇ ἐν τῇ Ἀνατολῇ¹, ὥρισθη, ὅπως ἡ προῖξ τῆς προαποβιούσης τοῦ συζύγου τῆς ἄνευ τέκνων γυναικὸς ἀναστρέφῃ εἰς τοὺς κληρονόμους αὐτῆς², ἐὰν δὲν εἶχεν ὀρισθῇ μετὰ τῶν συζύγων διὰ προικίου συμβολαίου ποσὸν εἰς περίπτωσιν τελευτῆς ἢ ἀπαιδίας³. Σχόλιον ἔπειτα τοῦ Θεοδώρου ἐκ τῶν μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν χρόνων ἐρμηνεύει τὸ ζήτημα τοῦτο· οὕτω κατὰ τὸν Θεόδωρον, «ἐὰν ὑπεξουσία κόρη τελευτήσῃ ἐν συνεστώτι τῷ γάμῳ, ἀναλαμβάνει ὁ πατὴρ αὐτῆς, ἣν ἐπιδέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς προῖκα. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ αὐτεξουσίας ἐστίν, δηλονότι, ἐὰν τέκνα οὐ κατέλειπεν, οὐδὲ πάκτον προέβη, ὥστε κερδάναι τὸ περιὸν πρόσωπον θάτερου προτελευτήσαντος»⁴.

Ἡ νομοθεσία τοῦ Λέοντος Γ' τοῦ Ἰσαύρου (Ἐκλογὴ τῶν Νόμων, τίτλ. Π, κεφ. δ') εἰσήγαγεν ἀντιθέτως πρὸς τὸ δίκαιον τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸν κανόνα, καθ' ὃν ἐπὶ λύσεως τοῦ γάμου ἕνεκα τοῦ θανάτου τῆς ἀτέκνου γυναικὸς ὁ ἐπιζῶν σύζυγος ἐλάμβανε τὸ τεταρτημόριον τῆς προικὸς⁵.

Ἡ διάταξις αὕτη τῆς Ἐκλογῆς ἔπαυσεν ἰσχύουσα μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Α' τοῦ Μακεδόνα (867–886) κατάργησιν αὐτῆς καὶ τὴν ἐπαναφορὰν ἐν ἰσχύϊ τοῦ Ἰουστινιανείου δικαίου διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Προχείρου Νόμου καὶ ἀργότερον ἐπὶ τοῦ Λέοντος Σ' τοῦ Σοφοῦ (886–912) τῆς Ἀνακαθάρσεως τῶν νόμων, τῶν Βασιλικῶν. Παρὰ τὴν ἐπίσημον ὅμως κατάργησιν τῆς Ἐκλογῆς τῶν Νόμων, αἱ διατάξεις αὐτῆς παρατηρήθη ὅτι εἶχον ἀσκήσει βαθεῖαν ἐπίδρασιν εἰς τὸν λαόν· ὁ Κωνστ. Πολυγένης ὑποστηρίζει σχετικῶς ὅτι «τὸ σύστημα τῆς Ἐκλογῆς εἶχε ριζωθῇ ἐν τῷ τότε λαῷ, ὅστις ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐνόει ν' ἀπομακρυνθῇ τούτου»⁶.

1. Ludwig Mitteis, *Reichsrecht und Volksrecht in den östlichen Provinzen des römischen Kaiserreichs*, Leipzig 1891, σ. 250–251.

2. Cod. 5, 13, 1 un § 6. Βλ. καὶ Κωνστ. Δ. Ρακτιβάν, *Περὶ τῆς μετὰ τὴν λύσιν τοῦ γάμου τύχης τῆς προικὸς κατὰ τὸ ἐν Ἑλλάδι κρατοῦν ρωμαϊκὸν καὶ βυζαντινὸν δίκαιον*, ἐν Ἀθήναις 1892, σ. 218 (§ 57). Γ. Μαριδάκη, "Ἐνθ' ἀν., σ. 157. Γ. Πετροπούλου, "Ἐνθ' ἀν., σ. 1086.

3. Βλ. Zachariä von Lingenthal, *Geschichte des griechisch-römischen Rechts*, Berlin 1877, σ. 66 καὶ Κ. Ρακτιβάν, "Ἐνθ' ἀν., σ. 297 (§ 72).

4. Βασιλ. 28, 8, 68 (τόμ. Γ', 1911, σ. 591 κξ. τῆς ἐκδόσεως ὑπὸ Ἰω. Ζέπου). Πρβ καὶ Γ. Μαριδάκη, "Ἐνθ' ἀν., σ. 158.

5. «Ἐπὶ δὲ καὶ δέσσει τὴν γυναῖκα παίδων ἄνευ πρὸ τοῦ ἀνδρὸς τελευτῆσαι, τετάρτην μοῖραν καὶ μόνον ἐκ πάσης τῆς ὥς εἴρηται ὁμολογηθείσης παρ' αὐτοῦ προικὸς εἰς ἴδιον κέρδος ἐγκρατεῖν αὐτόν, καὶ τὸ ὑπόλοιπον ἡμιουτέταρτον μέρος τῆς τοιαύτης προικὸς ἢ εἰς τοὺς ἐκ τελευταίας αὐτῆς βουλῆσεως κληρονόμους ἀποκαθίστασθαι ἢ εἰς τοὺς ἐξ ἀδιαθέτου καλουμένους αὐτῆς κληρονόμους ἀποδίδοσθαι». Ὁ Γ. Μαριδάκης, "Ἐνθ' ἀν., σ. 158–159, συζητῶν περὶ τῆς διατάξεως ταύτης τῆς Ἐκλογῆς παρατηρεῖ ὅτι ἀνάλογος διάταξις ὑπῆρχε καὶ εἰς τὸν συριακὸν κώδικα, καθ' ἣν ὁ σύζυγος ἀποκερδαίνει μέρος τῆς προικὸς.

6. Κωνστ. Πολυγένης, *Πραγματεία περὶ προικὸς*, Ἀθήναι 1930, σ. 68.

‘Ο Λέων Γ’ ὁ Σοφὸς εἰς συμβιβασμὸν τῆς καταστάσεως ταύτης πρὸς τὸ ἰσχύον τότε ἐπισήμως δίκαιον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐξέδωκεν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς προικὸς τὰς Νεαράς 22, 85 καὶ εἰδικῶς τὴν 20· παρὰ ταύτας ὁμως ἐπανερχόμενος ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ὀρίζει ἐν τῇ 25ῃ Νεαρά εἰδικῶς περὶ τῆς πατρικῆς προικὸς ὅτι ἡ παρὰ τοῦ πατρὸς προῖξ, ἐὰν δὲν ὑπάρχουν τέκνα, ἐπιστρέφει εἰς τὸν προικοδότην πατέρα¹· ἐπομένως, ἐὰν ὑπάρχουν τέκνα ἡ προῖξ περιέρχεται εἰς αὐτὰ².

Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὸ ἰσχύσαν ἀπὸ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος διὰ τῶν Βασιλικῶν δίκαιον περὶ τῆς προικὸς³, ὡς διεμορφώθη τοῦτο κατόπιν καὶ διὰ τῶν ὡς ἄνω Νεαρῶν τοῦ Λέοντος Γ’, πᾶσα προῖξ κατὰ τὴν σχετικὴν παρατήρησιν καὶ τοῦ Γεωργ. Μαριδάκη «λυθέντος τοῦ γάμου διὰ θανάτου τῆς γυναικὸς μεταβαίνει εἰς τοὺς κληρονόμους αὐτῆς, ἐκτὸς τῆς πατρικῆς, ἥτις, ἐὰν κληρονόμοι αὐτῆς εἶναι ἕτεροι ἢ τὰ τέκνα, ἐπιστρέφει εἰς τὸν συστήσαντα πατέρα»⁴.

‘Ο κανὼν οὗτος τοῦ δικαίου περὶ τῆς κληρονομίας τῆς προικὸς ἴσχυε καὶ κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα καὶ τοὺς κατόπιν χρόνους. Συνεπῶς ἡ ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ Νικολάου τοῦ Μεθώνης εἰς τὸν βίον τοῦ ὁσίου Μελετίου μαρτυρία ἐκ Θηβῶν, καθ’ ἣν ὁ πατὴρ θὰ ὑφίστατο ζημίαν εἰς τὴν προῖκα, τὴν ὁποίαν εἶχε συστήσει ὑπὲρ τῆς θυγατρὸς του, σημαίνει ὅτι μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτῆς, ποσοστὸν τῆς προικὸς τῆς θὰ περιήρχετο εἰς τὸν γαμβρόν του, ἥτοι ὁ ἐπιζῶν σύζυγος θὰ ἐκκληρονόμει μέρος τῆς προικὸς τῆς μελλούσης ν’ ἀποθάνῃ μικρὸν χρόνον μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου γυναικὸς του, ἥτις συμφώνως πρὸς τὴν πρόρρησιν τοῦ ὁσίου Μελετίου ἀπεβίωσε πράγματι πρὸ τῆς λήξεως τοῦ μηνός.

‘Ο κανὼν οὗτος δίκαιον, ἀντίθετος, ὡς ἤδη ἐλέχθη, πρὸς τὸ ἰσχύον τότε κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα ἐπίσημον δίκαιον, καθ’ ὃ ἡ προῖξ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἔπρεπε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν συστήσαντα πατέρα, ἐνθυμίζει τὸ δίκαιον τῆς Ἐκλογῆς τῶν Νόμων (II, 4), τὸ ὁποῖον πρέλει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἴσχυε τότε ἐν Θήβαις ὡς ἐθιμικὸν δίκαιον.

Θὰ ἡδύνατο ἴσως νὰ ὑποθέσῃ τις ἐντιμῶτα, ὅτι ὁ ὅσιος Μελέτιος εἰς τὴν συμβουλήν του ταύτην πρὸς τὸν Θηβαῖον ἐνόει τὴν ζημίαν, ἣν θὰ ὑφίστατο ἐκ τῆς σπατάλης τῆς προικὸς ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ του καὶ τοῦ δικαστικοῦ ἀγῶνος, ὃν θὰ ἐχρειάζετο ν’ ἀναλάβῃ ὁ προικοδότης πατὴρ πρὸς ἀνάληψιν

1. «... ἀπαιτίας περιστοιχιζούσης τὸν παῖδα, τὴν μὲν ἐκ πατρὸς ἤκουσαν αὐτῶ δωρεὰν ἀναστρέφειν πρὸς τὸν δεδοκῶτα...». Βλ. εἰς Jus Graeco-rom. ἐπιμελεία Ἰω. Ζέπου καὶ Παν. Ζέπου, τόμ. Α’, Ἀθῆναι 1931, σ. 88.

2. Βλ. Γ. Μαριδάκη, Ἐνθ’ ἄν., σ. 159-160.

3. Βασ. 28, 8, 68 (τόμ. III, σ. 591, ἐκδ. Ἰ. Ζέπου), «Ἡ παρὰ τοῦ πατρὸς διδομένη προῖξ τελευτησάσης ἐν τῷ γάμῳ τῆς θυγατρὸς τῷ πατρὶ ἀποκαθίσταται».

4. Γ. Μαριδάκη, Ἐνθ’ ἄν., σ. 160.

τῆς προικὸς παρὰ τοῦ προικολήπτου. Ἡ ἔποψις ὅμως αὕτη δὲν φαίνεται ὅτι δύναται νὰ εὐσταθῇ ἐπὶ τῆς συζητουμένης ἐνταῦθα μαρτυρίας τοῦ Νικολάου τοῦ Μεθώνης καθ' ὅσον δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ἅψ' ἐνὸς ὅτι ἡ προίξ, τὴν ὁποίαν εἶχε καταγράψει ὁ Θηβαῖος ὑπὲρ τῆς κόρης του, θὰ συνίστατο μᾶλλον εἰς ἀκίνητον κτηματικὴν περιουσίαν, λαμβανομένης γενικώτερον πρὸς τοῦτο ὑπ' ὄψιν τῆς μορφῆς τῆς οἰκονομίας κατὰ τὸν ἐνδέκατον καὶ δωδέκατον αἰῶνα¹, καὶ ἅψ' ἐτέρου ὅτι ἡ ἐκποίησης αὐτῆς, δι' ἣν ἀπαιτεῖτο καὶ ἡ συναίνεσις τῆς γυναικός, δὲν θὰ ἦτο ἐφικτὴ ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος 15—20 ἡμερῶν, ἥτοι ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς τελέσεως τοῦ γάμου μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου τῆς προικισθείσης γυναικός.

Ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ὅτι ἔχομεν ἐνταῦθα κανόνα ἐθιμικοῦ δικαίου συνηγορεῖ ἔτι καὶ ἡ προέλευσις τῆς ἑξεταζομένης μαρτυρίας παρ' ἐπισκόπου, ὁ ὁποῖος, μὲ νομικὴν ὀπωσδήποτε μόρφωσιν², λόγῳ τῆς ἐφαρμογῆς παρ' αὐτοῦ τοῦ κανονικοῦ δικαίου ἀλλὰ καὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ κληρονομικοῦ³ εἰς πολλὰς περιπτώσεις, ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ σπατάλης τῆς προικὸς ὑπὸ τοῦ συζύγου, θὰ διευτύπωνεν ἄλλως τὴν φράσιν αὐτοῦ εἰς τό, ὡς ἄνω, σχετικὸν χωρίον, δηλαδὴ δὲν θὰ ἔγραφε : «σὺ δὲ οὐ ζημιωθήσῃ τὴν προίκα».

Κατὰ ταῦτα δέον νὰ δεχθῶμεν ἀσφαλῶς ὅτι ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ Νικολάου ἐπισκόπου Μεθώνης ἀναφέρεται εἰς κανόνα ἐθιμικοῦ δικαίου ἐν Θήβαις κατὰ τὸ δευτέρον ἥμισυ τοῦ ἐνδεκάτου καὶ τὸ πρῶτον τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, ὁ ὁποῖος ἠσέειτο κατ' ἐπίδρασιν καὶ ἐπιβίωσιν τῆς σχετικῆς, ὡς ἄνω, διατάξεως τῆς Ἐκλογῆς τῶν Νόμων ἢ καὶ κατ' ἐθιμον, πολὺ ἀρχαιότερον αὐτῆς.

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

1. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶχεν ἐπικρατήσει ἡ ἀριστοκρατία τῆς γῆς, ἡ κατοχὴ δ' αὐτῆς ἀπετέλει τὸ βασικὸν στοιχεῖον τοῦ πλούτου. Βλ. D. A. Zakythinos, Crise monétaire et crise économique à Byzance du XIIIe au XVe siècle Athènes 1950, σ. 50—51 καὶ Διον. Α. Ζακυθηνοῦ, Βυζάντιον. Κράτος καὶ κοινωνία, Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις, Ἀθῆναι 1951, σ. 62 καὶ σ. 56 ἐνθα καὶ ἡ βιβλιογραφία.

2. Ὁ Νικόλαος ὁ Μεθώνης ὑπῆρξεν ἐπιφανὴς θεολόγος τοῦ 12ου αἰῶνος, ἐσώθησαν δ' αὐτοῦ ἀρκεταὶ συγγραφαὶ ἐκκλησιαστικοῦ ἰδία περιεχομένου. Βλ. Δημ. Σ. Μπαλάγου, Οἱ βυζαντινοὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἀπὸ τοῦ 800 μέχρι τοῦ 1453. Ἀθῆναι 1951, σ. 111 κ.ἐξ.

3. Βλ. Α. Π. Χριστοφιλοπούλου, Ἡ δικαιοδοσία τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων ἐπὶ ἰδιοδικῶν διαφορῶν κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον. Ἐπ. Ἐτ. Βυζ. Σπουδῶν, ΙΗ' (1918) 196 κ.ἐξ.